

ศึกษานานก่อนสร้างสะพานติณสูลานนท์

A Study of Ko Yor Peple's Houses before the Construction of the Tinasulanond Bridges

ไพจิต พันธุ์ทอง (Paichit Pantong)*
สมใจ ศรีนวล (Somchai Srinual)**
จำเริญ แสงดวงแข (Jumrern Saengdounghae)***

คำสำคัญ

บ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอ ก่อนสร้างสะพานติณสูลานนท์

คำนำ

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์จะต้องมีปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค ดังนั้นจะถือได้ว่าบ้านหรือที่อยู่อาศัยมีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ ยังมีการยึดถือคติความเชื่อของคนโบราณมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ใช้ในการปรับปรุงการสร้างบ้านเรือนเพื่อที่จะให้มีชีวิต อยู่อย่างมีความสุข

*มหาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

**อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์)

***ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์)

สงขลาเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ มาแต่สมัยโบราณ และเกาะยอเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไหล่เขาและที่ราบตามเชิงเขา ชาวเกาะยอมีการสร้างบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เนื่องจากบ้านเรือนสร้างขึ้นโดยภูมิปัญญาของช่างไม้ที่แสดงฝีมือเชิงช่างในการออกแบบอำนวยความสะดวกในด้านการใช้สอย ทั้งยังแสดงถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีคุณค่าบ้านเรือนให้มีรูปทรงที่เหมาะสมกับภูมิอากาศ ดังนั้นบ้านเรือนเกาะยอถึงแม้ว่าจะถูกกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หลังจากมีสะพานดินสุสานท่ามาเชื่อมต่อบ้านเรือนเกาะยอที่มีมาก่อน พ.ศ. 2529 ส่วนหนึ่งก็ยังคงมีเอกลักษณ์ด้านรูปแบบของโครงสร้างให้ได้ศึกษาทั้งทางด้านเทคนิควิธีการสร้างบ้านเรือน ตลอดจนถึงคติความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือน ซึ่งแตกต่างจากบ้านของหมู่บ้านจัดสรร และบ้านที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ซึ่งได้ก่อสร้างขึ้นหลังจากสร้างสะพานดินสุสานท่อย่างเห็นได้ชัด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง “บ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอก่อนสร้างสะพานดินสุสาน” เพื่อให้เกิดความเข้าใจและทราบถึงลักษณะและองค์ประกอบของบ้านเรือนเกาะยอรวมถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะยอ

ความสำคัญของการวิจัย

1. เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและองค์ประกอบของบ้านเรือนเกาะยอ และคติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนเกาะยอ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการสืบค้นและศึกษาในวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น บ้านเรือนไทย คติความเชื่อท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
2. เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาทางการสร้างบ้านเรือน คติความเชื่อ และสภาพสังคมของท้องถิ่นของชาวเกาะยอ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนในบริเวณนี้ได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้นด้วย
3. ทำให้ผู้อ่านงานวิจัยนี้ได้เห็นถึงความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะและองค์ประกอบของบ้านเรือนในรูปแบบต่างๆ เช่น รูปแบบโครงสร้างส่วนฐาน รูปแบบโครงสร้างส่วนตัวอาคาร และรูปแบบโครงสร้างส่วนหลังคา
4. สามารถนำเอาวิธีการศึกษาจากการวิจัยนี้ไปปรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องในทำนองเดียวกันหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกันได้

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นสำรวจ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ
 - 2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต ถ่ายภาพภาพประกอบ และเขียนภาพลายเส้น โดยผู้บอกข้อมูลประกอบด้วยกลุ่มบุคคล ดังนี้
 - 2.2.1 เป็นผู้ที่มีภูมิสำเนา ไม่เคยย้ายถิ่นฐาน อาศัยอยู่ในตำบลเกาะยอ
 - 2.2.2 ช่างพื้นบ้านเกาะยอที่มีความรู้เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา
 - 2.2.3 นักวิชาการและผู้รู้เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนเกาะยอ

3. ขั้นตอนการทำกับข้อมูล ตามสาระสำคัญของขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

3.1 นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ จากการถ่ายภาพมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดความสมบูรณ์

3.2 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4. ขั้นตอนผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการพรรณนา วิเคราะห์และมีภาพประกอบบางตอน

ผลการวิจัย

ปรากฏผลการวิจัย สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะและองค์ประกอบของบ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอ

จำแนกบ้านเรือนเป็น 3 กลุ่ม คือ บ้านเรือนไม้ บ้านเรือนก่ออิฐถือปูน และบ้านเรือนแบบผสม ซึ่งมีรูปแบบโครงสร้าง 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เตี้ยล่างหรือโครงสร้างส่วนฐาน ส่วนที่ 2 เตี้ยบนหรือโครงสร้างส่วนอาคาร และส่วนที่ 3 เครื่องบนหรือโครงสร้างส่วนหลังคา

1.1 บ้านเรือนไม้ มีรูปแบบเป็นบ้านเรือนไทยภาคใต้ดั้งเดิม สรุปได้ดังนี้

1.1.1 เตี้ยล่างหรือโครงสร้างส่วนฐาน หมายถึง โครงสร้างส่วนฐานของบ้านเรือนจากพื้นดินถึงหลังรอด โดยมีองค์ประกอบ คือ เสา และบันได มี 3 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 รูปแบบและโครงสร้างของเสา เป็นเสาไม้อยู่บนดินเสา ประเด็นที่ 2 รูปแบบและโครงสร้างดินเสา เป็นส่วนที่รองรับเสา ประเด็นที่ 3 รูปแบบและโครงสร้างของบันได คือ บันไดโปร่ง

1.1.2 เตี้ยบนหรือโครงสร้างส่วนอาคาร หมายถึง โครงสร้างส่วนอาคารของบ้านเรือนจากหลังรอดถึงท้องช่อ หรือจากคานรับตง พื้น จนถึงคานรับหลังคา ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ พื้น ผนัง ประตู หน้าต่าง และราวกันตก มี 5 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 รูปแบบและโครงสร้างพื้น มี 2 ลักษณะ คือ พื้นเรือนปูแบบชิด และปูแบบฟาก ประเด็นที่ 2 รูปแบบและโครงสร้างของฝาผนัง มี 3 ลักษณะ คือ ฝาผนังด้วยไม้ไผ่สาน ฝาผนังไม้กระดานแบบตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน และฝาผนังไม้กระดานแบบตีทับแนวตามแนวตั้ง ประเด็นที่ 3 รูปแบบและโครงสร้างประตู มี 3 ลักษณะ คือ ประตูแบบบานเดี่ยว แบบบานคู่ และแบบบานเฟี้ยม ประเด็นที่ 4 รูปแบบและโครงสร้างของหน้าต่าง มี 3 ลักษณะ คือ หน้าต่างแบบบานเดี่ยว แบบบานคู่ และแบบไม่มีบานเปิดปิด ประเด็นที่ 5 รูปแบบและโครงสร้างราวกันตก มี 2 ลักษณะ คือ ราวกันตกแบบโปร่ง และราวกันตกแบบทึบ

1.1.3 เครื่องบนหรือโครงสร้างส่วนหลังคา หมายถึง โครงสร้างส่วนหลังคาจากท้องช่อจนถึงหลังออกไก่ เช่น ช่อ ตั่ง ลักษณะของหลังคามีด้วยกัน 3 แบบ คือ หลังคาแบบจั่ว หลังคาแบบปั้นหยา หลังคาแบบผสม

1.2 บ้านเรือนก่ออิฐถือปูน เป็นบ้านเรือนที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่อด้วยอิฐถือปูน สรุปได้ดังนี้

1.2.1 เตี้ยล่าง หรือโครงสร้างส่วนฐาน หมายถึง ส่วนที่รองรับตัวอาคาร มี 2 ประเด็น คือ รูปแบบและโครงสร้างของฐานราก และรูปแบบและโครงสร้างของเสาต่อม่อ

1.2.2 เตี้ยบน หรือโครงสร้างส่วนอาคาร นับตั้งแต่คานคอดินจนถึงคานรับหลังคา มี 5 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 รูปแบบโครงสร้างของพื้น เป็นพื้นคอนกรีต ประเด็นที่ 2 รูปแบบและโครงสร้างของผนัง ก่ออิฐมอญ หรือทำผิวฉาบปูนเรียบ ประเด็นที่ 3 รูปแบบและโครงสร้างของประตู คือ แบบบานเดี่ยว และบานคู่ ประเด็นที่ 4

รูปแบบและโครงสร้างหน้าต่าง มี 3 ลักษณะ คือ หน้าต่างแบบบานเดี่ยว บานคู่ และแบบบานเกล็ด ประเด็นที่ 5 รูปแบบและโครงสร้างบันได มีทั้งบันไดโปร่ง และบันไดทึบ

1.2.3 เครื่องบนหรือโครงสร้างส่วนหลังคา คือ หลังคาแบบจั่ว

1.3 บ้านเรือนแบบผสม เป็นบ้านเรือนที่มีลักษณะผสมระหว่างบ้านเรือนแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่สรุปได้ดังนี้

1.3.1 เตี้ยล่าง หรือโครงสร้างส่วนฐาน หมายถึง ส่วนที่รองรับตัวอาคาร มี 2 ประเด็น คือ รูปแบบและโครงสร้างของฐานราก และรูปแบบและโครงสร้างของเสาตอม่อ

1.3.2 เตี้ยบน หรือโครงสร้างส่วนอาคาร หมายถึง ส่วนของบ้านเรือนที่นับตั้งแต่คานคอดินจนถึงคานรับ แบ่งออกเป็น 6 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 รูปแบบและโครงสร้างของพื้น เหมือนพื้นชั้นล่างและชั้นบนของบ้านเรือนก่ออิฐถือปูน ประเด็นที่ 2 รูปแบบและโครงสร้างของผนัง คือ ชั้นล่างเหมือนผนังของบ้านเรือนก่ออิฐถือปูน และชั้นบนเหมือนผนังของบ้านเรือนไม้ ประเด็นที่ 3 รูปแบบและโครงสร้างของประตู เหมือนกับประตูของบ้านเรือนไม้ และบ้านเรือนก่ออิฐถือปูน ประเด็นที่ 4 รูปแบบและโครงสร้างของหน้าต่าง เหมือนกับหน้าต่างของบ้านเรือนไม้ และบ้านเรือนก่ออิฐถือปูน ประเด็นที่ 5 รูปแบบและโครงสร้างของราวกันตก เหมือนกับราวกันตกของบ้านเรือนไม้ และประเด็นที่ 6 รูปแบบและโครงสร้างของบันได บันไดไม้เป็นบันไดที่อยู่ภายในบ้านเรือน และบันไดคอนกรีตเป็นบันไดภายนอกบ้านเรือน

1.3.3 เครื่องบนหรือโครงสร้างส่วนหลังคา มีด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ หลังคาแบบจั่ว หลังคาแบบปั้นหยา และหลังคาแบบผสม และมีรูปแบบและโครงสร้างหลังคาเหมือนกับหลังคาของบ้านเรือนไม้ และบ้านเรือนก่ออิฐถือปูน

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 คติความเชื่อในการเตรียมก่อสร้าง ซึ่งสามารถจำแนกได้ 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่สร้างเรือน

2.1.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับทิศทางของบ้านเรือน

2.1.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับสัดส่วนองค์ประกอบโครงสร้างหลังคาของบ้านเรือน

2.1.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม เป็นคติความเชื่อในการดูวันเวลา ดังต่อไปนี้

2.1.4.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์เวลา เวลาที่ดีเป็นมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย

2.1.4.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์วัน อาทิเช่น วันดี และวันร้าย

2.1.4.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์เดือน เดือนที่นิยม และห้ามปลูกสร้าง

2.1.5 คติความเชื่อเกี่ยวกับการจัดเตรียมวัสดุ ดังนี้

2.1.5.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกชนิดของไม้และวัสดุอื่นที่นิยมใช้

2.2 คติความเชื่อในขั้นตอนการก่อสร้าง ดังนี้

2.2.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการหันทิศของบ้านเรือน

2.2.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับการขุดหลุมเสาเอกของบ้านเรือน

2.2.2.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับการหาจุดตั้งหลุมเสาเอก

2.2.2.2 คติความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามขุดหลุมเสาเอก

2.2.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธียกเสาเอก

2.2.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบันไดบ้าน

- 2.3 คติความเชื่อในขั้นตอนการอยู่อาศัย สามารถจำแนกได้ ดังนี้
- 2.3.1 คติความเชื่อในการขึ้นบ้านใหม่
 - 2.3.2 คติความเชื่อในการยกศาลพระภูมิ
 - 2.3.3 คติความเชื่อในการนอน
 - 2.3.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ในบริเวณบ้านเรือน

อภิปรายผล

1. ผลจากการวิจัย พบว่า บ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เป็นการสร้างที่มีความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ ซึ่งแบบดั้งเดิมเป็นการสร้างขึ้นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน วัสดุอุปกรณ์เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ กระเบื้องดินเผา ส่วนรูปแบบการสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะ มีการสร้างบ้านเรือนแบบมีดินเสารองรับเสา ใต้ถุนสูง หลังคาแบบจั่ว แบบปั้นหยา และแบบผสม โดยมีชายคายื่นออกมาเพื่อป้องกันฝนสาด การยกใต้ถุนสูง ก็เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการป้องกันสัตว์ร้าย น้ำท่วม และยังสามารถเก็บวัสดุอุปกรณ์ประกอบอาชีพการเกษตร ตลอดจนจนได้เตรียมไว้เพื่อจัดกิจกรรมภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าชาวเกาะยอมีภูมิปัญญาในการสร้างบ้านเรือนให้เข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศ และเข้ากับอาชีพของชาวเกาะยอ

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา มีการจำแนกได้ 3 ขั้นตอน คือ คติความเชื่อในการเตรียมการก่อสร้าง คติความเชื่อในขั้นตอนการก่อสร้าง และคติความเชื่อในขั้นตอนการอยู่อาศัย ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวบ้านเกาะยอยังมีความเชื่อในการอยู่อาศัย โดยการให้ชาวบ้าน ผู้รู้ หรือพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ดูฤกษ์ยามในการสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะยอ อาทิเช่น คติความเชื่อเกี่ยวกับการยกเสาเอก คติความเชื่อในการขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งคติความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชาวเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

เอกสารอ้างอิง

- ชาญดำรง ณ นคร และคนอื่นๆ. (2541). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น “เกาะยอ”. สงขลา : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ภาตา สุทธิธรรม. (2542). สถาปัตยกรรมไทย. ขอนแก่น : บริษัทขอนแก่นพิมพ์พัฒนา จำกัด.
ประยูร อุลูชาฎะ. (2526). คติความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับการสร้างเรือน. โดย พลุลวง (นามแฝง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
ไพจิต พันธุ์ทอง. (2547). ศึกษานบ้านเรือนเกาะยอของชาวเกาะยอก่อนสร้างสะพานติณสูลานนท์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
สมภพ ภิรมย์. (2538). บ้านไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท แอ็ดว็ันซ์อินเตอร์เนชั่นแนลพริ้นติ้งเซอร์วิส จำกัด.